Leposava Kljaić
profesor istorije iz Novog Sada

MIHAJLO POLIT-DESANČIĆ BRANI SVETOZARA MILETIĆA*

Svetozar Miletić uhapšen je po drugi put jula 1876. godine. Za novo hapšenje mađarska vlada smatrala je da ima dovoljno razloga, jer je tokom ustanka u Bosni i Hercegovini (1875—78) Miletićeve Narodna stranka usmerila svoj program ka ujedinjenju svih Srba u jednu nacionalnu državu. Povodom toga, Zmajev brat Kornel agitovao je po Vojvodini radi čega je bio uhapšen. Pošto je početkom 1876. godine izbio Srpsko-turski rat, kome se priključila i Crna Gora, Miletić je pozvao vojvođanske Srbe „da ne zaostanu za ostalom Srbijom više nego što bi zemaljskim dužnostima sprečeni bili”.¹ U vladi Ugarske tvrdilo se da je Miletić bio primljen i od strane kneza Milana Obrenovića i obećao Srbiji zajam i dobrovoljce.

Par dana uoči hapšenja Miletić se u „Beloj lađi” dogovarao sa prijateljima: Hadžićem, Zmajem, Lazom Kostićem i Branovačkim, kako izbačiti iz zatvora Zmajevog brata Kornela, optuženog za veleizdaju. Na rastanku poveo je Zmaja na spavanje. Tek što su legli, Miletića je policija uhapsila i pred zoru sprovela prema pristaništu na parobrod „Reginu”, koji je bio angažovan kako bi se uhapšenik odvezao u peštanski zatvor „Fortuna”.

Vest o hapšenju pronela se gradom tokom noći, pa je mnoštvo građana na dunavskoj obali protestovalo, a omladina, videći Miletićevo sprovođenje, pevala je:

*„Ne boj nam se sivi tiću
Mi smo s tobom Svetozare Miletiću.”*

* Rad primljen: 30. III 2000.

¹ *Istorija Jugoslavije*, Beograd 1973, str. 317.

U toku dana Mihajlo Polit-Desančić je iz svoje advokatske kancelarije uputio ministru pravde u Budimpeštu sledeći telegram:

„Svetozar Miletić, saborski poslanik, noćas je zatvoren. Kako nije bilo nikakvog kažnjivog čina in flagranti, to je poslanički imunitet najgrublje povređen. Molim zakonsku zaštitu i satisfakciju povređenom zakonu. Žalim što je mađarska država ovim činom istisnula sebe iz reda prosvetljenih država.

Dr Polit, zemaljski poslanik.”

Sutradan je grad Novi Sad bio na nogama, ulice pune sveta, a mađarska vojska u pripravnosti. Za to vreme Polit se pripremao za Miletićevu odbranu. Uz veliku muku uspeo je da dobije dozvolu za razgovor sa svojim štićenikom. Policija državnog zatvora „Fortune” zahtevala je odobrenje ministra pravde ne prihvatajući dozvolu Ministarstva pravde. Tek na Politov zahtev da bude primljen kod ministra pravde, dozvoljena mu je poseta. Nakon prolaza kroz memljive hodnike, umesto Miletića ugledao je zatvorskog lekara Farkaša, koji mu je savetovao da odgodi posetu, jer se Miletić ne oseća dobro. Međutim, Polit je bio uporan, pa je uspeo da se sa Miletićem dogovori o odbrani, o nastavku rada Narodne stranke, o listu *Zastava*, Srpskoj čitaonici, Srpskom narodnom pozorištu, Matici srpskoj i Omladini.

Polit je Miletiću pomenuo upozorenje zatvorskog lekara, našto je Miletić rekao da bi svaki čovek u hladnom betonu, polumraku i rešetkama, a bez kontakta sa ljudima, morao postati razdražljiv i bez sna.

Rasprava oko Miletićevog imuniteta bila je zakazana posle godišnjih odmora saborskih poslanika, krajem septembra. Miletiću nije bilo dozvoljeno da joj prisustvuje, a okončana je raznim neprimerenim zakonskim formulacijama. Stvar je od samog početka bila tako smišljena da bi se dobio utisak da je predsednik vlade lično insistirao da se pitanje imuniteta što pre reši.

U međuvremenu Polit je, putujući od Novog Sada do Pešte, saznao da svedoka optužbe i nema, sem podmetnutog bivšeg zatvorenika Đorđa Rankovića iz Turskog Bečeja, koji je pušten na slobodu nakon pristanka da svedoči protiv Miletića.

Suđenje je počelo posle završenog Srpsko-turskog rata, početkom 1878. godine. Održano je u dvorani Krivičnog suda „Fortune”, u Gornjem Budinskom gradu. Sudenju su prisustvovali peštanski Srbi i studenti Tekelijanuma kao i mađarski advokati, sudije i pravnici, koji su znali za izuzetno Politovo oratorstvo i poliglotstvo. Sem toga, on je imponovao svojim dostojanstvom, elegancijom, visinom i lepotom.

Nakon izlaganja državnog tužioca, koji je povišenim tonom izjavio da je pre početka Srpsko-turskog rata 1876. godine prešlo iz Južne Ugarske u Srbiju mnogo dobrovoljaca, među kojima je bio i Svetozar Ranković, sekretar generala Đorđa Stratimirovića, poznatog iz 1848/49. U njegovom iskazu piše da je Miletić maja 1876. u gostionici „Kod Srpskog

kralja⁴?, na banketu, obećao pomoć Srbiji od 300.000 forinti i 20.000 dobrovoljaca. Pored toga izjavio je da će, ako bude kakve smetnje za ovu pomoć, doći do ustanka obostranih Srba, jer ako Srbija izade iz rata kao pobjednica, oslobodiće se i obostrani Srbi ispod Mongola i Srboždera... Sa Miletićem su tada bili: Bošković, Kasapinović, Vranješević, Stevan Popović, Aksentijević, Laza Kostić i drugi.

Pomenuto obećanje Miletić je dao u Beogradu i srpskom knezu Milanu Obrenoviću.

Miletić je samo nekoliko puta stavio primedbu dok je govorio državni tužilac, ali na dosta lošem mađarskom jeziku.

Polit je pre svoje odbrane nekoliko trenutaka stojeći čekao da se publika umiri, a zatim sa puno uvažavanja rekao:

— Slavni kraljevski sudbeni stole, Miletićev proces nije običan proces. Može se reći da je retko koji proces tekao u tako važnim svetsko-istorijskim okolnostima. Dobija se utisak da je Istočno pitanje malteneske vezivano za ime Svetozara Miletića. Kada bi to stvarno bilo tako, sigurno da bi mom klijentu moglo služiti samo na ponos i čast. No, stoji činjenica da se glas Miletićev čuo daleko, da je odzvanjao i u Beogradu i na Cetinju i da se simpatije ugarskih Srba ne mogu nikakvim zločinima smatrati, kada oni u potpunosti ispunjavaju svoje obaveze prema ovoj državi.

— To što su događaji na istoku izazvali neosnovano uzbuđenje o opasnosti i za Ugarsku, i sa tim uzbuđenjem vezana ličnost Miletića, ne bi smelo da se dozvoli u jednoj pravnoj državi...

— Svaka ustavna država mora imati jednu stenu o kojoj se razbija bilo kakva politička strast, bilo koja politička struja koja se menja od danas do sutra. Ta stena je zakon, a zastava na njoj je nezavisno sudstvo. Jer kada u jednoj višenacionalnoj državi vlada i upravlja samo jedan narod, onda je tu teško držati granice objektivnosti i onda mora postojati jedno moralno telo koje je dužno držati granice objektivnosti i suprotstavljati se političkim strujama koje se menjaju...

— Slavni kraljevski sudbeni stole, ja ovo ne bih isticao da se u određenim krugovima ne govorka da mađarske sudije neće suditi Miletiću kao sudije, nego kao mađarski rodoljubi... Ja sam ubeđen da će se ispoljiti najveće rodoljublje ako se Miletiću bude sudilo na osnovu rezultata istrage i na osnovu zakona...

— Pravo i dužnost Ugarske jeste da obezbeđuje svoj unutrašnji mir i spokojstvo, ali ugarski Srbi nijednim gestom nisu narušili taj mir i bezbednost. Oni su samo pomagali svoju braću u Srbiji, isto kao što su ih pomagali u Dalmaciji, pa austrijska vlada na to nije reagovala, smatrajući takav postupak prirodnim. Da je tako postupila i ugarska vlada, Miletić se sada ne bi ni nalazio na optuženičkoj klupi...

— Državni tužilac je ukazivao na tendencije Miletićevog rada, istupanja, pisanja, ali ovo nije proces tendencija, proces namera, ovo je krivični proces u kome se traže fakta. Sam poziv da se nešto uradi, ne iscrpljuje pokušaj bilo kojeg krivičnog dela, a najmanje dela veleizdaje, a

Miletićev poziv je bio da se pomognu Srbi u ratu protiv Turaka. Čak da se i poveruje u one neverovatne priče i izmišljotine, koje je izneo svedok Ranković, i tada se ne bi radilo o delu koje tereti moga štićenika, jer se o navodnom otcepljenju Bačke, Banata i Srema govorilo uslovno: „ako Srbija dobije rat protiv Turske”. Mi znamo kako se taj rat završio. A što se tiče svedoka Rankovića, on je bio zatvoren ne kao povratnik iz Srbije i ne kao sekretar Stratimirovića, već kao falsifikator menica. Mislim da ne bi trebalo govoriti o onim uvredljivim nazivima, Mongoli, Srbožderi i slično. — Ja samo govorim sa koliko perfidnosti optužba manipuliše tim lažnim svedokom, — jer je poznata stvar sa koliko se žara Miletić zalagao za mađarsko-srpsko prijateljstvo, saradnju, pa nema potrebe da ja to ponavljam. Ja ću vas podsetiti šta je Franja Deak rekao za Miletića: „Vatren Srbin, ali dobar sin ove domovine”. Svi znaju sa koliko se žara Miletić, zajedno sa Mađarima, borio protiv bečke hegemonije, koliko se borio za nove, demokratske institucije Mađarske...”

Posle molbe za kraću pauzu, Polit je nastavio:

— Miletić nije nikakav konspirator, on je sve radio javno, javno pisao, javno istupao, javno kontaktirao sa svetom i sa svojim saradnicima u stranci i u redakciji, on je polemičan, društven čovek, on može biti sve, samo ne zaverenik, kako to želi da ga prikaže državni tužilac. I sa kime to da kuje zaveru... sa Đorđem Rankovićem... i kakva bi to zavera bila za koju može da posvedoči samo jedan jedini čovek...

— Stotine hiljada, pa i miliona ljudi, očekuje trijumf pravde, ne samo u zemlji, nego i u inostranstvu. Ja sam ubeđen da će ugarske sudije, slobodne od svakog političkog uticaja, kako to dolikuje sudijama u slobodnoj zemlji, doneti oslobađajuću presudu i da neće simpatije ugarskih Srba prema svojoj braći u Srbiji, smatrati za zločin.”

Polit je bio vrlo iscrpljen, Miletić mu je prišao i poljubio dragog prijatelja. Pre no što je predsednik veća dao znak da je pretres završen i da se sud povlači na večanje, skoro cela sala je ustala i dugo pljeskala Politu. Međutim, ubrzo su saznali da je Miletić osuđen.

Iz toga što je Miletić, ipak, posle okončanja Srpsko-turskog rata, bio nevinno osuđen, javnost je zaključila da hapšenje Miletića nije bilo samo jedna vrsta preventive, vezane za strepnju od mogućih posledica rata Srbije, nego je to bio deo vođene strategije, nakon ukidanja Srpske Vojvodine, odbijanja odluka Temišvarskog sabora i ukidanja Šajkaškog bataljona.

Kada se pronela vest da je Miletić u vackom zatvoru teško oboleo, među Srbe u Ugarskoj uvukao se nemir i ogorčenje.

Ganut Miletićevom bolešću, Njegova svetost patrijarh Prokopije Ivačković otputovao je u Peštu, u rezidenciju predsednika mađarske vlade, sa molbom da se oslobodi bolesnik.

Predsednik Ištvan Tisa pokušao je da ubedi patrijarha da Miletić nije zaslužio zaštitu crkvenog poglavara, podsećajući ga na događaje sa patrijarhom Rajačićem, ali je Njegova svetost odbio razgovor o onome što je prošlo. Sem toga, rekao je da Miletić nije bio protiv crkve, već protiv od-

redene crkvene politike i određenih crkvenih krugova. Borio se za novi, narodni parohijalni kadar, da crkva postane narodna — patriotska, jer je uvek delila sudbinu svog naroda. Pri povratku u Karlovce, probranim rečima, patrijarh se zahvalio predsedniku vlade Ištvanu Tisi, iako je za Miletića oslobađajuća presuda došla prekasno.

(Podaci su korišćeni iz neobjavljenog rukopisa novosadskog advokata Ivana Krkljuša, pod nazivom *Šajkaška — Triptih o ritskoj zemlji*, str. 388—392)